

Tom 10/2018, ss. 83-100
ISSN 0860-5637
DOI: 10.19251/rtnp/2018.10(4)
www.rtnp.pwsplock.pl

Edyta Bogdańska

Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku

ASPEKTY PIECZY ZASTĘPCZEJ NA PRZYKŁADZIE PCPR W PŁOCKU

Aspects of foster care on the example of the County Family Support Center (PCPR) in Plock

Abstract

Apparently, the most important task of the currently appointed foster care institutions in Poland is to reduce the effects of orphanhood, which can be both a result of the death of loved ones and the so-called “social orphanhood”. The latter is a dangerous social phenomenon, which should be mitigated particularly by placing children in foster care.

Keywords: foster care, family child care home, care and education centre, family, child

Abstrakt

Wydaje się, że najważniejszym zadaniem powoływanych obecnie w Polsce instytucji pieczy zastępczej jest ograniczanie skutków sieroctwa, które może być zarówno wynikiem śmierci bliskich, jak i tzw. sieroctwa społecznego. Sieroctwo społeczne jest zjawiskiem społecznym niebezpiecznym, które powinno być łagodzone przez umieszczanie dzieci szczególnie w pieczy zastępczej rodzinnej.

Słowa kluczowe: piecza zastępcza, rodzinny dom dziecka, placówka opiekuńczo-wychowawcza, rodzina, dziecko

WPROWADZENIE

Artykuł odnosi się do pieczy zastępczej, której rolą jest wychowanie dziecka w sytuacji, kiedy zostaje ono oddzielone od rodziny poprzez umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w rodzinie zastępczej. Opisano, co z tego faktu wynika i jakie niesie to konsekwencje dla dziecka i jego rodziców.

Pozwolono też sobie na wąskie ujęcie kwestii uregulowań pieczy zastępczej w innych państwach. Zważywszy na jeszcze kulejącą problematykę opiekuńczo-wychowawczą oraz profilaktyczną w sferze niedostosowania społecznego w Polsce, stwierdzono, że warto przyjrzeć się sposobom, w jaki radzą sobie, z problemami zagrożenia wypełniania funkcji przez rodziców i konsekwencjami tego, kraje bardziej rozwinięte.

Być może da to impuls do rozważań o potrzebie zmian uregulowań prawnych, w taki sposób, by piecza zastępcza, organizowana w przepisach prawnych, przekładała się bezpośrednio na faktyczną poprawę sytuacji rodzin w naszym kraju.

Najistotniejszym jednak wydaje się wypracowanie takich rozwiązań, które pozwolą na dobrą współpracę pomiędzy sądami rodzinnymi a ośrodkami pomocy społecznej oraz instytucjami sprawującymi pieczę zastępczą nad dziećmi.

STANDARD MIĘDZYNARODOWY PIECZY ZASTĘPCZEJ

Dziecko oddane pod opiekę rodzinie zastępczej otrzymuje bardzo ważny komunikat:

ktos zabiera je do swego domu, życia i serca. Dziecko czuje się kochane.

Osoba pracująca w sierocińcu przyjmuje dziecko nie we własnym domu, ale w miejscu, które nie należy ani do niej, ani do dziecka (ani do nikogo!)

Guido Cattaben

W dotychczasowych opracowaniach i najbardziej znanych aktach prawnych, regulujących prawa człowieka na arenie międzynarodowej¹ zbyt

¹ *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka,*

mało uwagi poświęcono rodzinie, podczas gdy problem pieczy zastępczej nie jest skonkretyzowany w ogóle. Jedyne, co zostało wypracowane, to pewne zasady, modelujące relacje pomiędzy państwem a rodziną. Należy tu wskazać na zasadę autonomii rodziny wobec wpływów państwa i zasadę prymatu rodziców w wychowaniu dzieci. Wydaje się, że zasady te stanowią fundament aksjologiczny przyjętych rozwiązań w niejednym dokumencie o tematyce rodzinnej.

Należy zwrócić uwagę na istotny dokument, który materię rodziny podejmuje dość szeroko i ma dużą moc przekonującą, mimo iż nie obowiązuje w obrocie prawnym. Jest to ogłoszona w 1982 r. przez Stolicę Apostolską Karta Praw Rodziny², którą stanowi swoistą wypowiedź z zakresu nauki społecznej. W rozważaniach na temat pieczy zastępczej nie można pominąć Konwencji o Prawach Dziecka³, która obliguje Państwa – Strony do zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony dzieciom, *wyrwanym* z jedyne środowiska, jakie znały i które nie mogą w nim przebywać z uwagi na dobro własne⁴. Warto odnieść się również do Rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy z 3 listopada 1977 roku nr 77 (33) w sprawie umieszczania dzieci poza rodziną, która wyraźnie wskazuje, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej ma być ostatecznością. Wcześniej należy udzielić rodzinie wsparcia, w zależności od potrzeb i problemów rodziny, bowiem dobro dziecka, to dobro całej rodziny. Piecza zastępcza musi być zaś ostatecznością. Potwierdził to Trybunał Strasburski, który wskazał na potrzebę wspierania rodzin dysfunkcyjnych, ponadto nakazał ostrożność w ingerowaniu we władzę rodzicielską, podkreślając jednocześnie prawo do kontaktu z rodzicami w przypadku umieszczenia dziecka poza rodziną oraz obowiązek państwa do podejmowania działań na rzecz powrotu

Protokół nr 1 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

² *Karta Praw Rodziny – dokument Stolicy Apostolskiej ogłoszony w 1982 roku* „L'Osservatore Romano” (wersja polska) 1983, nr 10.

³ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526 (dalej jako Konwencja).

⁴ M. Andrzejewski, *Pieczka zastępcza*, [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smyczyński, Warszawa 2011, s. 398.

dziecka do rodziny z form pieczy zastępczej⁵. Takie stanowisko, wobec pieczy zastępczej przyjęte w prawie międzynarodowym, wynika z zasady pomocniczości, będącej w Polsce zasadą konstytucyjną⁶. Warto podkreślić, że przedmiotem wielu orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu było usystematyzowanie relacji dziecko – rodzice – państwo, a zatem zagadnienie ingerencji państwa w sferę władzy rodzicielskiej.

Warto w tym miejscu wskazać, że nie każda z form, sprawowania pieczy nad dzieckiem obcym, będzie miała formę pieczy zastępczej. Nie będzie zatem pieczą zastępczą umieszczenie dziecka w zakładzie leczniczo-wychowawczym czy Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Dla potrzeb niniejszego artykułu Autorka będzie używać pojęcia pieczy zastępczej w odniesieniu do pieczy rodzinnej (rodzinne domy dziecka i rodziny zastępcze) i pieczy instytucjonalnej (placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistyczno-terapeutycznego czy rodzinnego)⁷.

UREGULOWANIA STRICTE EUROPEJSKIE I W ORZECZNICTWIE TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Aktem bardzo ważnym, choć nieodnoszącym się bezpośrednio do omawianej tu materii, jest Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r., do której często odnoszą się sądy w praktyce orzeczniczej w przedmiocie naruszania praw człowieka, a więc także praw dziecka i jego pozycji w Europie.

Wartym podkreślenia jest także rekomendacja nr R (87)§ z 1987 r., która odwołuje się do umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej. Zasygnalizowano w niej, że jeżeli rodzice nie są w stanie bądź nie mogą, w sposób naturalny, zaspokoić potrzeb dziecka, to obowiązkiem państwa jest umieścić dziecko w innym, rodzinnym środowisku wychowawczym,

⁵ Orzeczenie 24 II 95 r. A. T. 307-B Mc Michael przeciwko W. Brytanii.

⁶ M. Kaczmarek, *Standardy prawa rodzinnego – zagadnienia prawne dotyczące dziecka i rodziny. Materiały szkoleniowe dla osób pracujących z dzieckiem i rodziną*, Warszawa 2008, s. 48.

⁷ M. Andrzejewski, op. cit., s. 376.

którego celem będzie podtrzymanie kontaktów z rodziną naturalną, chyba, że kontynuowanie kontaktu z nimi okazałoby się dla dziecka szkodliwe⁸. Zakładając, że rodzina ma olbrzymi wpływ na rozwój dziecka, obowiązkiem państwa jest każdorazowo zapewnienie szybkiego postępowania prawnego i wykonania orzeczeń w sprawach wymagających szybkiej interwencji⁹.

W myśl Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Trybunał Praw Człowieka niejednokrotnie wyrażał pogląd, że państwo może ingerować w sferę władzy rodzicielskiej dopiero wówczas, gdy pomoc socjalna w obszarze utrzymania rodziny nie przynosi skutku z wyjątkiem *przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na (...) ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób*. Istnieje pogląd, iż skuteczna pomoc dziecku jest niemożliwa, jeśli nie uwzględnia się jego relacji rodzinnych oraz środowiska kulturowego¹⁰. Stanowi to dowód na to, że oderwanie dziecka od dysfunkcyjnej rodziny nie jest wyjściem z sytuacji, bowiem instytucje pieczy zastępczej będą tylko wówczas spełniać swoje zadania, jeżeli będą usytuowane blisko domu rodzinnego wychowanka, będą krótkoterminowe i sprawowane zgodnie z indywidualnym i stałym planem terapeutycznym, opracowanym dla dziecka i jego rodziny. Nadrzędnym zaś celem tak podejmowanych działań ma być powrót dziecka do domu rodzinnego, co oznacza, że piecza zastępcza jest tylko uzupełnieniem opieki rodzinnej¹¹.

W krajach europejskich instytucjonalna piecza zastępcza ewoluowała. Na przestrzeni lat, w wyniku negatywnej opinii potwierdzonej badaniami, podejmowano próby odchodzenia od umieszczania małych dzieci w takich placówkach.

⁸ T. Smyczyński *Prawo dziecka do wychowania się w rodzinie*, [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i Wykładnia*, red. T. Smyczyński, Poznań 1999, s. 153.

⁹ Rekomendacja Rady Europy nr R (91) 9 z 1991 r.

¹⁰ Zob. L. Derks, *Techniki NLP w tworzeniu dobrych związków z ludźmi*, Gdańsk 2003, s. 143.

¹¹ M. Andrzejewski, *Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej (dziecko-rodzina-państwo)*, Zakamycze 2003, s. 207.

W krajach Europy Zachodniej mimo tych istotnych pozytywnych zmian funkcjonują nadal dość liczne placówki opiekuńczo-wychowawcze. Jednakże istnieją one jako małe, niezależne jednostki usytuowane w sferze środowiska lokalnego, z którego pochodzą dzieci. Wyraźnie preferowane są placówki małe, o zróżnicowanych formach, odpowiadających na lokalne potrzeby socjalne i pedagogiczne¹².

PIECZA ZASTĘPCZA RODZINNA W PRAWODAWSTWIE POLSKIM

Pieczka zastępcza, w prawie polskim, unormowana została w wielu aktach prawnych. Należy tu wymienić Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej¹³, Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy¹⁴, Ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁵, Ustawę o pomocy społecznej¹⁶, Ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej¹⁷ i liczne rozporządzenia¹⁸.

Jak już wcześniej wspomniano, pieczka zastępcza ma dwojaki charakter. Jest to pieczka rodzinna (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka) lub instytucjonalna. Klasyfikacja dokonywana jest na podstawie koncepcji pedagogicznej sprawowania pieczy nad dziećmi, jest dość przejrzysta i zrozumiała, i nie wzbudza dyskusji klasyfikacyjnych, tym bardziej, że w Ustawie o pomocy społecznej, jak i w rozporządzeniach wykonawczych są one zasadniczo rozróżniane¹⁹.

¹² M. Andrzejewski, *Ochrona ...*, s. 208.

¹³ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 (dalej jako Konstytucja).

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 682 z późn. zm. (dalej jako kro).

¹⁵ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 1654 z późn. zm. (dalej jako upn.).

¹⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1769 z późn. zm. (dalej jako ups).

¹⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 697 z późn. zm.

¹⁸ Dla przykładu: Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej, Dz. U. z 2011 r., Nr 292, poz. 1720.

¹⁹ G. Gajewska, *Wsparcie dziecka w rozwoju. Konteksty opieki i edukacji*, Zielona Góra 2009, s. 154 za M. Andrzejewski, *Pieczka ...*, s. 416.

Wątpliwości natomiast zgłaszane są w stosunku do rodzinnych domów dziecka i wiosek dziecięcych. Z punktu widzenia prawa zarówno rodzinne domy dziecka, jak i wioski dziecięce, są placówkami opiekuńczo-wychowawczymi. Znamienne dla placówek jest tryb umieszczania w nich dzieci, podległość organizacyjna, obowiązek zapewnienia dzieciom określonych prawem standardów opieki i wychowania. Elementem, który odróżnia rodzinne domy dziecka od innych placówek opiekuńczo-wychowawczych jest ich koncepcja pedagogiczna. Mają one zagwarantować dzieciom całodobową opiekę i wychowanie w warunkach analogicznych do domu rodzinnego. Dlatego też umieszcza się w nich małą liczbę dzieci, a dom prowadzi, co najwyżej dwie osoby²⁰, z reguły małżeństwa.

Rodziny zastępcze to forma dość popularna w wielu krajach, ale jednocześnie to dosyć trudny sposób na zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa przez samych rodziców. Przypomnieć wypada, że dzieci powyżej 12 roku życia określa się mianem młodzieży, zaś dzieci powyżej 13 roku życia mają prawo do wypowiedzania się w sądzie²¹.

Akty prawne dzielą rodziny zastępcze na: spokrewnione z dzieckiem, niezawodowe i zawodowe.

Rodziny spokrewnione mogą tworzyć osoby najbliższe – dziadkowie czy rodzeństwo. Rodziny niezawodowe to zarówno rodzina dziecka, niebędąca wstępnymi lub rodzeństwem dziecka, ale i osoby niespokrewnione z dzieckiem, zaś rodziny zawodowe to rodziny profesjonalne, które zawarły stosowną umowę ze starostą. Warto wspomnieć, że obok rodziny zawodowej podstawowej tworzy się rodziny specjalistyczne (dla dzieci z niepełnosprawnościami i niedostosowanymi społecznie, często małoletnie matki z dziećmi) oraz rodziny będące pogotowiem rodzinnym. Pogotowie jest etapem przejściowym do rozstrzygnięcia sytuacji prawnej dziecka.

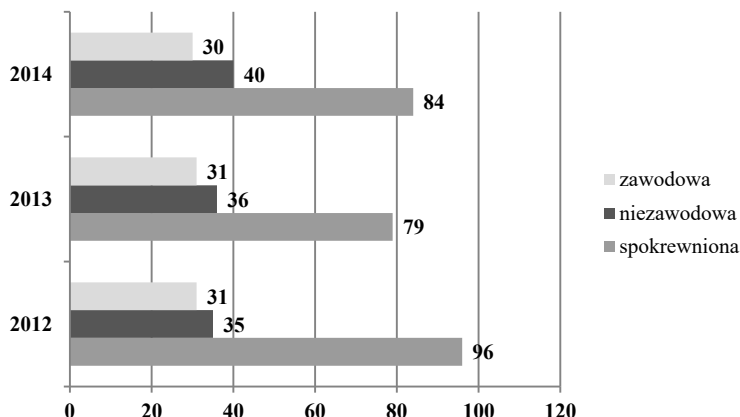
Wśród wielu form prawnych, wydaje się, że piecza zastępcza rodzinna jest najbardziej zbliżona do środowiska rodzinnego.

²⁰ M. Andrzejewski, *Rodziny zastępcze – problematyka prawna*, Toruń 2006, s. 22.

²¹ *Dzieci i młodzież w opiece zastępczej. Odkryjcie swoje prawa!* (wydanie broszurowe), Warszawa 2010, s. 37.

Pieczka zastępcza rodzinna na terenie miasta Płocka

Wykres nr 1. Liczba dzieci z powiatu płockiego w rodzinach zastępczych, w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

Ze sprawozdania PCPR w Płocku wynika, że dzień 31 grudnia 2016 roku na terenie miasta Płocka jest 131 rodzin zastępczych, w tym 96 rodzin spokrewnionych, w których przebywa łącznie 127 dzieci, 28 rodzin niezawodowych, w których przebywa 40 dzieci i tylko 3 rodziny zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego. W rodzinach zawodowych, w roku 2016, wychowywało się tylko 15 dzieci, zaś na koniec 2016 odnotowano tylko 11. Ponadto na terenie Płocka jest tylko 1 rodzina zawodowa specjalistyczna, wychowująca 2 dzieci.

Ponadto, odnotowano tylko 25 dzieci z uregulowaną sytuacją prawną, mogących liczyć na adopcję, niestety 14 z nich nie zostało zakwalifikowanych przez Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny. Z dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia, 4 z nich przebywa już w rodzinach adopcyjnych, a 3 dzieci zostało skontaktowane z kandydatami na rodziców adopcyjnych, chociaż nadal przebywają w rodzinach zastępczych. Jedno dziecko wciąż oczekuje na kwalifikacje przez Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny.

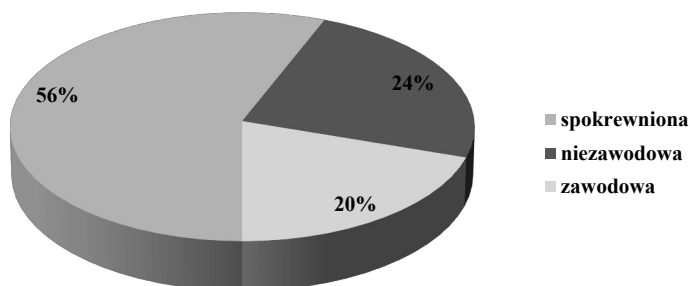
Statystyki pokazują, że niestety, ale kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe i niezawodowe jest bardzo mało. Ośrodek Pieczy Zastępczej w Płocku

podejmuje jednak działania mające na celu ich zwiększenie. W roku 2016 zdiagnozowano i przeszkolono 6 kandydatów do roli rodziny niezawodowej i 2 do roli rodziny zawodowej lub rodzinnego domu dziecka. Ponadto wydano 7 zaświadczeń kwalifikacyjnych i 8 świadectw ukończenia szkolenia. W pierwszym kwartale 2016 r. została utworzona 1 rodzina zawodowa²².

Liczba rodzin niezawodowych w powiecie płockim w latach 2012-2014 nie uległa istotnym zmianom. Natomiast wzrosła liczba dzieci, które wymagały umieszczenia w zastępczych formach opieki. Największą grupę rodzin stanowią rodziny spokrewnione z dzieckiem. Liczba rodzin zastępczych – była liczbą zmienną, bowiem wychowankowie rodzin zastępczych, w trakcie trwania roku, kończyli 18. rok życia i rozpoczęli tym samym proces usamodzielnienia. Niektóre rodziny zastępcze zostały rozwiązane, a inne z kolei postanowieniem sądu zostały ustanowione.

W lipcu 2014 roku została utworzona 8. zawodowa niespokrewniona z dzieckiem rodzina zastępcza (obecnie na terenie powiatu funkcjonuje 7 zawodowych rodzin zastępczych i 1 rodzinny dom dziecka – powstały w wyniku przekształcenia z zawodowej rodziny zastępczej). Potrzeba tworzenia zawodowych rodzin zastępczych wynika z konieczności natychmiastowego umieszczenia dzieci w związku z postanowieniami sądu i brakiem placówki opiekuńczo-wychowawczej.

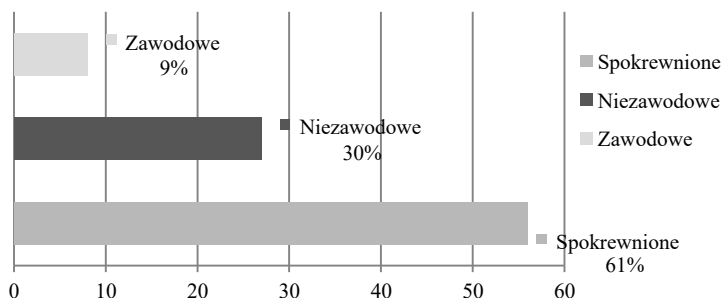
Wykres nr 2. Dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych w powiecie płockim. Stan na dzień 31 grudnia 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PCPR w Płocku

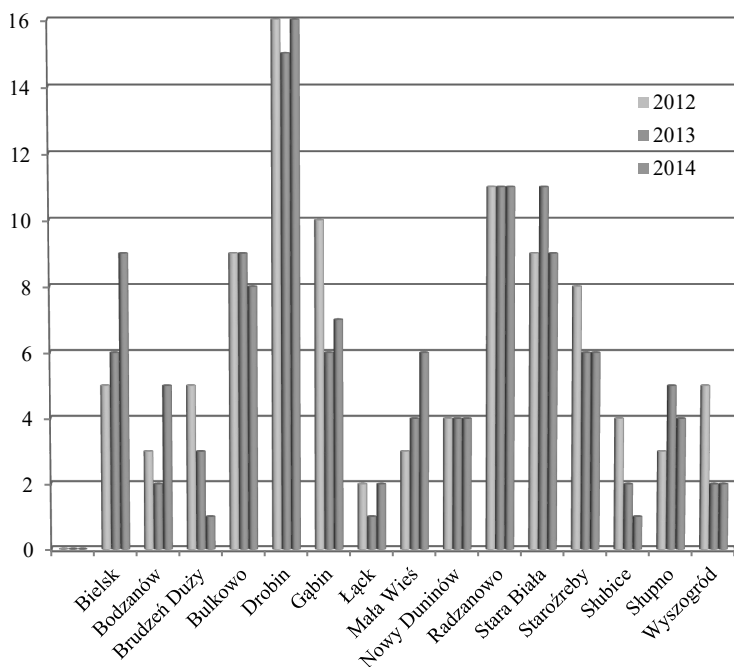
²² Dane PCPR w Płocku na dzień 31 grudnia 2016 r.

Wykres nr 3. Rodziny zastępcze w powiecie płockim. Stan na dzień 31 grudnia 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PCPR w Płocku

Wykres nr 4. Wykaz rodzin zastępczych w poszczególnych gminach powiatu płockiego, w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

Najwięcej rodzin zastępczych zamieszkuje w gminach: Drobin – 16, Radzanowo – 11, Bielsk – 9, Stara Biała – 9. Najmniej rodzin zastępczych pochodzi z gmin: Brudzeń Duży – 1 rodzina i Słubice – 1 rodzina.

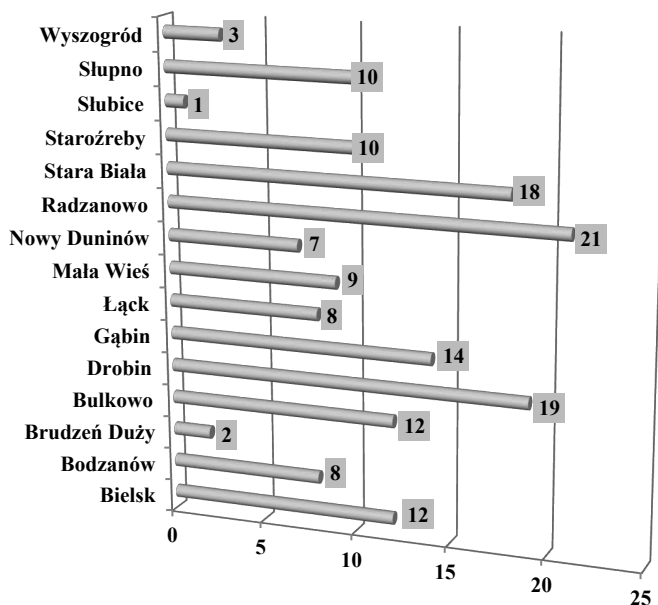
Tabela nr 1. Sytuacja rodzinna dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych, w latach 2012-2014

Sytuacja rodzinna dzieci	Liczba dzieci		
	2012	2013	2014
Sieroty społeczne	108	90	97
Pólsieroty	15	45	44
Sieroty naturalne	39	11	13
Ogółem	162	146	154

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

Jak obrazuje powyższa tabela, wśród dzieci umieszczonych w zastępczych formach opieki, sieroty społeczne stanowią największą grupę dzieci. Sieroctwo społeczne wiąże się z trwałym lub przejściowym stanem pozbawienia dzieci możliwości wychowania się we własnej rodzinie, ze względu na brak odpowiednich warunków opiekuńczo-wychowawczych, do których najczęściej należą alkoholizm, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, brak zainteresowania dzieckiem, przemoc wobec dzieci, porzucenie i choroby.

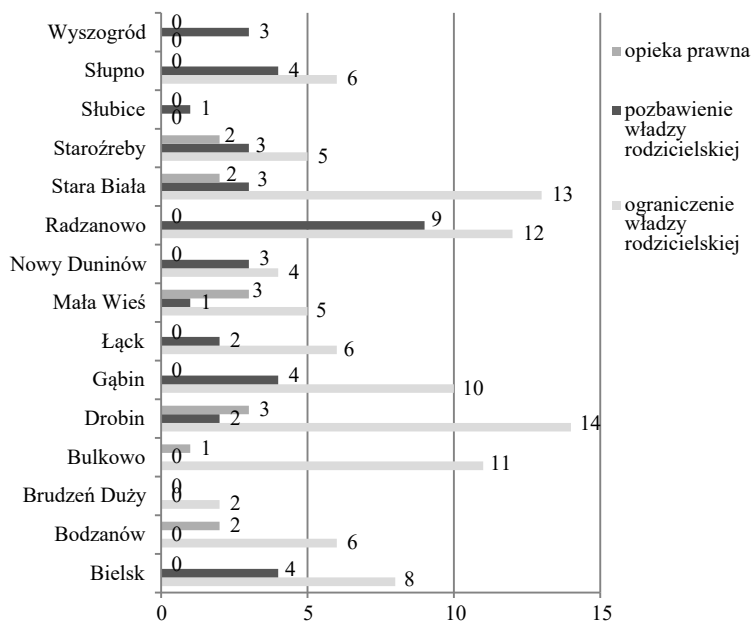
Wykres nr 5. Liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych. Stan na 31 grudnia 2014 r.

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

Jak wynika z powyższej tabeli i przeprowadzonej analizy w rodzinach zastępczych w 2014 r. umieszczonych było 154 dzieci. Sąd ograniczył władzę rodzicielską w stosunku do 102 dzieci, ustanowił opiekę prawną dla 13 dzieci, a w przypadku 39 dzieci pozbawił władzy rodzicielskiej. W przypadku małych dzieci zwiększa to ich szanse na adopcję.

Wykres nr 6. Przyczyny prawne umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

PIECZA ZASTĘPCZA INSTYTUCJONALNA W PRAWODAWSTWIE POLSKIM

Prawodawstwo polskie wskazuje na trzy formy pieczy zastępczej instytucjonalnej. To placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne.

Placówka opiekuńczo-wychowawcza jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, której celem jest zagwarantowanie młodemu człowiekowi, który został pozbawiony opieki rodzicielskiej wsparcia, rozwoju (w tym emocjonalnego), w zależności od rodzaju placówki. Należy jednak pamiętać, że celem podstawowym jest wsparcie rodziców w sprawowaniu tej opieki²³.

²³ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2006, s. 159.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze, ze względu na specyfikę działań, dzieli się na placówki socjalizacyjne, interwencyjne, specjalistyczno-terapeutyczne i typu rodzinnego.

Placówka typu interwencyjnego, jak sama nazwa wskazuje, podejmuje działania w sytuacji pilnej, gdy dziecko wymaga natychmiastowej opieki. Jest to placówka przejściowa, czas pobytu nie może być dłuższy niż 3 miesiące, chyba, że sytuacja prawna jest w trakcie regulowania, wówczas pobyt może ulec przedłużeniu.

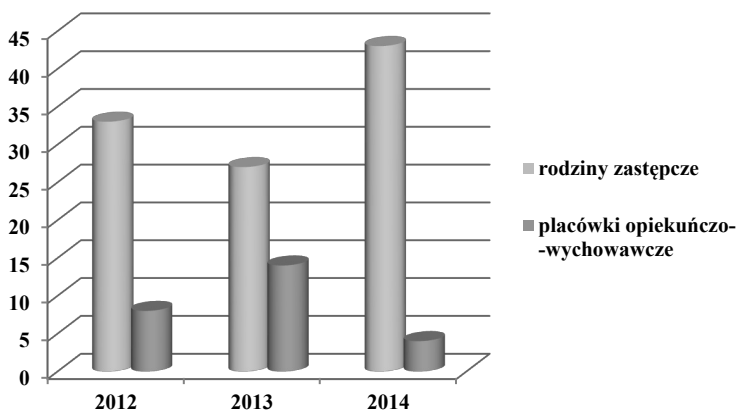
Placówka specjalistyczno-terapeutyczna jest placówką specyficzną, bowiem swoje działania skupia na dzieciach z orzeczeniami o niepełnosprawności, wymagającymi szczególnej i specjalistycznej terapii wyrównującej pewne opóźnienia rozwojowe i edukacyjne. Co ważne, zajęcia mają na celu przygotować dzieci do życia społecznego poprzez udział w zajęciach rewalidacyjnych, wychowawczych, socjoterapeutycznych, korekcyjnych, kompensacyjnych, logopedycznych, terapeutycznych i rehabilitacji.

Dobrym rozwiązaniem są placówki typu rodzinnego, które mogą wychowywać nie więcej niż 8 osób, gdzie z reguły umieszcza się liczne rodzeństwa. Nieco gorszą formą wydają się regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, w których opiekę może otrzymać nie więcej niż 30 dzieci wymagających szczególnej opieki ze względu na stan zdrowia.

Warto zwrócić uwagę na działalność interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, w których wychowuje się dzieci do ukończenia pierwszego roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i oczekują na adopcję. To dzieci niepełnosprawne, chore i porzucone przez rodziców. Należy tu wymienić ośrodek Tuli luli, organizowany w różnych miastach przez fundację Gajusz. To, co istotne, dzieci w tym ośrodku obejmowane są nie tylko opieką terapeutyczną, medyczną, psychologiczną, pedagogiczną i rehabilitacyjną, ale przede wszystkim miłością i dotykiem, tak ważnym w pierwszym roku życia²⁴.

²⁴ Idem, *Pieczka...*, s. 413.

Wykres nr 7. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, w latach 2012-2014

Źródło: Opracowanie własne PCPR w Płocku

Przedstawione dane wskazują na stale wzrastający poziom organizowania opieki dla dzieci, pozbawionych opieki rodziców, w 2012 r. dla 41 dzieci, zaś w roku 2014 już 47 dzieci.

Należy zauważyć, iż pozytywnym zjawiskiem jest większa liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych niż placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Jednak potrzeby w zakresie miejsc są duże, natomiast chętnych do objęcia funkcji rodziny zastępczej jest mało.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Problem główny w niniejszym artykule sprowadzał się do pytania, jaka forma pieczy jest dla dziecka, oderwanego od rodziny biologicznej, lepsza, skuteczniejsza i bardziej wychowawcza z punktu widzenia funkcjonowania w społeczeństwie.

Niejednokrotnie podkreślano w literaturze, a i praktyka na to wskazywała, że dziecku wychowywanemu poza rodziną biologiczną zdecydowanie lepiej służy pobyt w rodzinie zastępczej lub w rodzinnym domu dziecka, aniżeli pobyt w dużych instytucjach zakładowych. Wydaje się, że pogląd ten jest niepodważalny, jednak tylko w sytuacji, gdy rodzinna forma pieczy nad dzieckiem funkcjonuje należycie. Źle dobrane i niewłaściwie funkcjonujące

środowisko zastępcze rodzinne może wyrządzić dziecku większą krzywdę niż pobyt w placówce zakładowej. Niejednokrotnie nowelizowane przepisy prawne skłaniają się do umieszczania dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej, zwłaszcza zaś w rodzinach zastępczych. Akcentuje się, że ulokowanie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej powinno być działaniem rzadkim i incydentalnym, stosowanym wobec braku możliwości umieszczenia w rodzinnej opiece zastępczej. Ponadto pobyt w placówce całodobowej powinien z czasem przywrócić dziecko rodzicom naturalnym albo doprowadzić do umieszczenia go w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej²⁵.

Wydaje się jednak, że nie należy ulegać temu schematowi, *bowiem dla dziecka, które musi być umieszczone poza rodziną, najlepszą formą pieczy zastępczej jest bowiem ta, która w danych okolicznościach jest najlepsza*²⁶. Nie można pominąć też kwestii, że domy dziecka przez wiele lat pełniły swoją rolę skutecznie²⁷, chociaż na ich niekorzyść przemawia, potwierdzona badaniami, ogromna trudność w kompensowaniu zaburzeń emocjonalnych dzieci już po opuszczeniu placówki. Zbiorowe życie, często formalny podział na grupy, dyscyplina, to niektóre z ograniczeń codzienności, jakim musi sprostać wychowanek domu dziecka. Takie opinie znajdują uzasadnienie w wielu wynikach badań. Młodzież, która wiele lat spędziła w placówce opiekuńczo-wychowawczej charakteryzuje się negacją wartości obowiązujących w życiu społecznym, zbyt ceną wartości materialne, a lekceważy duchowe, często jest agresywna lub wycofuje się z kontaktów z ludźmi²⁸.

Na zakończenie wypada stwierdzić, że w myśl zasady reintegracji, postanowienie sądu o umieszczeniu dziecka w jednej z form pieczy zastępczej musi prowadzić do podjęcia zdecydowanych działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej. Dlatego też i rodziny zastępcze,

²⁵ Idem, *Pieczka...*, s. 419.

²⁶ Idem, *Prawo...*, s. 26.

²⁷ F. Kulpiński, *Krytyka i obrona domów dziecka*, [w:] *Sieroctwo społeczne i jego kompensacja*, red. M. Heine, G. Gajewska, Zielona Góra 1999, s. 110.

²⁸ L. Telka, *Rozwój dzieci w instytucjonalnych formach opieki*, [w:] *Zagrożone dzieciństwo. Rodzinne i instytucjonalne formy opieki*, red. L. Kolankiewicz, Warszawa 1998, s. 101.

i placówki opiekuńczo-wychowawcze zobligowane są do podtrzymywania więzi emocjonalnych łączących dziecko z rodzicami i innymi osobami. Nadto – jak wynika z ustawy z dnia 11 lutego 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, nowe unormowania mają za zadanie zapobiegać lekkomyślnemu odbieraniu dzieci rodzicom oraz umieszczaniu ich w pieczy zastępczej, tj. rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.
- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 682 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 1654 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1769 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 697 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej, Dz. U. z 2011 r., Nr 292, poz. 1720.

Opracowania i artykuły naukowe

- Andrzejewski M., *Ochrona praw dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej (dziecko-rodzina-państwo)*, Zakamycze 2003.
- Andrzejewski M., *Pieczka zastępcza* [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, red. T. Smoczyński, Warszawa 2005.

- Andrzejewski M., *Prawo dziecka do pieczy zastępczej* [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i wykładnia*, red. T. Smyczyński, Poznań 1999.
- Andrzejewski M., *Prawna ochrona rodziny*, Warszawa 2005.
- Andrzejewski M., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2006.
- Andrzejewski M., *Rodziny zastępcze – problematyka prawna*, Toruń 2006.
- Derks L., *Techniki NLP w tworzeniu dobrych związków z ludźmi*, Gdańsk 2003.
- Kaczmarek M., *Standardy prawa rodzinnego – zagadnienia prawne dotyczące dziecka i rodziny. Materiały szkoleniowe dla osób pracujących z dzieckiem i rodziną*, Warszawa 2008.
- Gajewska G., *Wsparcie dziecka w rozwoju. Konteksty opieki i edukacji*, Zielona Góra 2009.
- Kulpiński F., *Krytyka i obrona domów dziecka* [w:] *Sieroctwo społeczne i jego kompensacja*, red. M. Heine, G. Gajewska, Zielona Góra 1999.
- Smyczyński T., *Prawo dziecka do wychowania się w rodzinie* [w:] *Konwencja o prawach dziecka. Analiza i Wykładnia*, red. T. Smyczyński, Poznań 1999.
- Telka L., *Rozwój dzieci w instytucjonalnych formach opieki* [w:] *Zagrożone dzieciństwo. Rodzinne i instytucjonalne formy opieki*, red. L. Kolaniewicz, Warszawa 1998.

Inne

- Orzeczenie 24 II 95 r. A. T. 307-B Mc Michael przeciwko W. Brytanii.
- Rekomendacja Rady Europy nr R (91) 9 z 1991 r.
- Karta Praw Rodziny – dokument Stolicy Apostolskiej ogłoszony w 1982 r.*
„L'Osservatore Romano” (wersja polska) 1983, nr 10.